

Despre valoarea simbolică, sacramentală și morală a sfintelor icoane

Cu multă bucurie sufletească constatăm faptul că despre sfintele icoane s-au spus foarte multe lucruri folositoare, din punct de vedere duhovnicesc, de către mulți avizați și însemnați teologi, publicându-se, în acest sens, volume întregi. Sfinții Părinți au vorbit despre rolul icoanelor din perspectivă istorică, duhovnicească și dogmatică, în același timp învățându-ne să ne închinăm la ele ca la sfinții ce sunt închipuiți pe ele. „Căci cinstea dată icoanelor se urcă la chipul cel dintâi” spune Sfântul Vasile Cel Mare. Sunt mulți dintre aceia care consideră și prețuiesc sfintele icoane mai mult ca valori artistice și istorice, decât ca obiecte putătoare de har și sfințenie. Ei au admirat îndeosebi vechimea, culorile, măiestria și arta cu care sunt lucrate, realitate subliniată și remarcată și de către autorul cărții, dar nu reușesc să surprindă și nici nu sunt în stare să simtă duhul ce vibrează și care se transmite prin aceste sfinte obiecte!... Căci prin intermediul sfintelor icoane, noi suntem permanent în comuniune cu Hristos, cu Fecioara Maria – Născătoarea de Dumnezeu și cu toți sfinții, datorită sfintelor rugăciuni. Prin icoane întreținem un continuu dialog cu Creatorul cerului și al pământului și cu toți sfinții.

Este suficient numai să vezi o icoană, să îngenunchezi în fața ei, că te și înalți imediat, cu mintea la Domnul Hristos. Bineînțeles, ne putem ruga și fără să avem în față icoane, dar creștinul obișnuit își adună mintea cel mai ușor și intră în atmosfera rugăciunii, stând în fața unei icoane făcătoare de minuni, însă până la urmă, toate icoanele pot fi și trebuie să fie săvârșitoare și izvorătoare de minuni!... Atunci simte imediat, Harul Sfântului Duh în inima sa, simte o prezență divină neîntreruptă, căldură și încredere duhovnicească, pe care le-ar simți mult mai greu dacă s-ar ruga în lipsa unei astfel de icoane – iată, așadar, valoarea sacramentală, harică și sfințitoare a sfintelor icoane!... Cu alte cuvinte icoanele scurtează calea între cer și pământ, întrețin un permanent dialog între Dumnezeu și om, îl urcă pe om spre cer, după măsura smereniei lui și îl coboară pe Dumnezeu spre pământ, după nemăsurata Lui dragoste!...

Așa stând lucrurile, noi suntem chemați să recunoaștem felul în care Creștinismul este perceput ca fiind relația omului cu Dumnezeu. Această relație are caracter istoric, prin urmare problema omului și a lui Dumnezeu se studiază, se înțelege în sens teandric-istoric. De asemenea, religia creștină, care este revelată, este căutarea omului de către Dumnezeu. Această căutare este lungă, având origini în creație, când omul a fost creat după „chipul și asemănarea lui Dumnezeu”, până la cuvintele Evangheliei: „și cuvântul trup s-a făcut”. Prin icoană, ca reprezentare a lui Dumnezeu Întrupat, Biserica Ortodoxă mărturisește despre asumarea firii omenești în ipostasul Cuvântului lui Dumnezeu, adică despre mântuirea firii noastre. Icoana „izvorăște astfel din învățătura despre mântuire”. Argumentul principal al cinstirii icoanelor este deci, Întruparea lui Hristos: „*Odinioară Dumnezeu, cel netrupesc și fără formă, nu se repricea nicidecum în icoană. Dar acum, după ce s-a arătat în trup și cu oamenii a petrecut, înfățișez în icoană ceea ce este văzut al lui Dumnezeu*” - ne spune Sf. Ioan Damaschinul în Cuv.I despre Icoane.

Dar, înainte de a intra în această problemă, voi prezenta ca argument al cinstirii icoanei, față de interdicția mozaică a chipului cioplit, o prețioasă precizare a deosebirii între **idol** și **simbol**. Realități pe care le abordează și le dezbate și Părintele Cios în această lucrare. Această diferențiere și deosebire a fost discutată pentru prima oară în

istorie de către Părinții Bisericii în timpul marilor controverse iconoclaste. Prin ea a putut fi împăcată în conștiința creștină, contradicția aparentă din Vechiul Testament între interdicția chipurilor cioplite (Exod. 22, 4-6; 22, 25; 32, 1-4; Levitic 26, 1; Deuteronom 4, 19-20; 27, 15) și porunca de a se turna doi heruvimi în cortul sfânt (Exod. 25, 18-21), sau de a se turna un șarpe de aramă ca semn a lui Hristos (Numeri 21, 8-9). Spre argumentare și confirmare vom arăta, în cele ce urmează, un citat clasic a Sf. Teodor Studitul din Antioh I, care zice: *„O ce nebunie! Negația (închinări la idoli), oprește a se asemena Dumnezeu cu o făptură din cele ce sunt, cu soarele, cu luna, cu stelele, sau cu alceva dintre celelalte, care e una cu construirea de idoli; afirmația vrea să ridice pe Israel pe o cale simbolică, prin anumite clipuri și forme la contemplarea și slujirea unicului Dumnezeu. Oare nu este și chipul (paradigma) întregului cort o manifestare văzută a slujirii în duh, desemnată prin vedenii simbolice marelui Moise, De Dumnezeul tuturor?”*. Acest text face o diferențiere clară între idol și simbol. Idolul fixează spiritul închinătorului la lumea creată, simbolul privește la înălțarea minții omenesti dincolo de el, la contemplare și închinare spirituală a lui Dumnezeu. El nu este o realitate pentru sine, ci în **funcție** de o altă realitate pe care o simbolizează. El este o scară care ajută spiritul să urce la realitatea simbolizată. Este văzut prin urmare, în **funcție** de transcendență. Idolul nu înalță spiritul la o transcendență, ci îl coboară în creație, îl reduce la datele imanentului, dar acest imanent este divinitatea. Patriarhul Nichifor Mărturisorul susține că *„Sensul idolilor și al înclinării lor de către cei rătăciți, rămânând la ceea ce se vede și neputând indica mai mult... îndreapla mintea omului la pieire și la materia nensuflețită”*. De aceea Sfântul Apostol Pavel în Epistola I către Corinteni 8,4 afirmă că *„Nu este vreo putere în idoli, ci sunt pietre și demoni...”*. Tocmai pentru faptul că **idolii** simbolizează forțe imanente, exagerate demonice, s-au asociat mituri, care personifică aceste forțe, iar cultul lor e legat de mituri animând și el acele patimi în oameni. Acest cult a fost numit idolatrie. În schimb simbolul sacru este un semn delicat și sensibil al prezenței lui Dumnezeu, cum ar fi, de pildă: *„Să faci doi heruvimi din aur... să fie aripile întinse pe deasupra... „Acolo Mă voi întâlni cu tine”, iată așadar, imagini așezate pe Chivotul Legământului, chiar deasupra sulurilor Legii care le interzice. Prin simbolurile sale, Vechiul Testament mărturisește credința sa în comunicabilitatea lui Dumnezeu prin mijloace sensibile și o anticipare a icoanelor, precum Vechiul Testament este o anticipare a lui Hristos.*

Icoana nu mai este **nici idol**, care identifică sau confundă natura ori diferitele ei forțe cu Dumnezeu, **nici simbol** care atestă prezența lui Dumnezeu dar Îi afirmă distincția de el, ci **reprezentarea lui Dumnezeu însuși devenit ipostasul personal a firii umane**. Icoana păstrează distincția între creatură și Dumnezeu, dar vede într-o față umană creată pe ipostasul dumnezeiesc însuși devenit subiectul ei. Ea este locul unei prezențe harice, ea face trecerea de la tip la prototip, de la ceea ce este zugrăvit la ceea ce este în original. Învățătura Bisericii despre icoană se bazează pe fundamentul ei hristologic, întruparea lui Hristos dă sens icoanei, iar apărând icoana, ea a avut conștiința că apără temeiurile credinței.

Pentru iconoclaști icoana veritabilă este aceea identică cu prototipul, ajungând la concluzia că singura icoană a lui Hristos este Euharistia. Pentru Biserică Sfintele Daruri nu sunt o icoană tocmai pentru faptul că sunt identice cu Prototipul lor, ele nu se prefac în imaginea, ci în *„prea curat Trup și scump Sânge”* a lui Hristos. Noțiunea de „icoană” presupune diferențierea esențială dintre imagine și prototip. Ea este, potrivit afirmațiilor

Patriarhului Nichifor, o **asemănare** a prototipului, dar se deosebește prin natură de acesta. Dacă nu se acceptă această distincție se ajunge la idolatrie. Pentru aceștia nu poate fi icoană, decât aceea care poate reprezenta cele două naturi ale lui Hristos - umană și divină. Dogma de la Sinodul IV Calcedon (451) face însă o distincție clară între naturi pe de o parte și persoană, pe de alta. De aici plecând, observăm că icoana nu reprezintă nici natura umană, nici cea divină, ci persoana unei Ființe Divine Întrupate - Care este Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos - după cum ne relatează Sfântul Teodor Studitul. Icoana se leagă de prototip pentru că îi reprezintă persoana și îi poartă numele. Dar se face distincția clară și limpede: „În Treime, Hristos se deosebește de persoana Sa. În icoane, El se deosebește de propria Sa reprezentare prin natură” ne declară același Sfânt Teodor Studitul.

De la interzicerea picturii, a reprezentării lui Hristos s-a ajuns la respingerea tuturor celorlalte icoane. Împotriva lui Leon al III - care a dat un Edict în sensul acesta, Sfântul Ioan Damaschin arată sensul acestei interziceri: „Dacă pictezi imagini ale lui Hristos fără să le pictezi și pe cele ale sfinților, e limpede că ceea ce interzici nu este reprezentarea, ci venerarea sfinților”. El percepe legătura intimă și insurmontabilă ce există între venerarea icoanelor și cea a sfinților. Refuzând venerarea sfinților se sfârșește logic prin a se respinge venerarea moaștelor și în general, a tot ceea ce este material. Pentru Ortodoxie, mântuirea este legată tocmai de materie, fiindcă ea este realizată prin unirea ipostatică dintre Dumnezeu și trupul omenesc. Sfântul Ioan Damaschin răspunde în acest sens: „Nu ador materia, ci pe Creatorul materiei, Care a devenit materie de dragul meu, Care a vroit să locuiască în materie și Care, prin cele materiale, mi-a dus mântuirea”...

Pentru Sfântul Teodor Studitul, icoana este o confirmare a chenozei Fiului lui Dumnezeu; ca atare nu este urâtă și nici respingătoare Domnului: „Nu e urâtă de Dumnezeu, o, cugetător al deșertăciunii, ci e chiar foarte iubită”. Fiindcă altfel, cum ar fi făcut ceea ce I-a fost urât să facă? Căci nimic nu are atât de primordial omul între însușirile Lui, ca putința de a fi înfățișat în chip. Iar ceea ce nu poate fi înfățișat în chip nu este nici om, ci doar vreun avorton. Vezi, prin deșartele tale cuvinte, ce deduci că este Hristos, cel ce, pentru imensa Lui bunătate, a iubit să se facă om adevărat în toate?... Și cum se va crede că și-a luat trup din Sfânta Fecioară, dacă nu se zugrăvește în icoană la fel ca noi?... Cu alte cuvinte, Sfântul Teodor vede implicată în negarea icoanei, negarea întregii opere de mântuire a lui Hristos, a patimii și a morții Sale. El constată paralelismul între cuvântul despre Iisus Hristos și Icoana Lui. Căci și cuvântul zugrăvește în mintea ascultătorilor un chip al lui Hristos... A nega lui Hristos putința de a fi zugrăvit în icoană, înseamnă a ignora toate însușirile Lui trupești, deci a cădea în dochetism. Nicăieri nu se spune că Hristos a fost **fară chip**. Icoana aceasta arată că a avut chip, a luat chip de rob, după cum spune Sfântul Apostol Pavel în Epistola sa către Filipeni 2, 9; În inima iconoclasmului și a tuturor ereziilor tipice. Sfinții Părinți ai Bisericii au descoperit „reducția și chiar refuzul misterului kenozei”. Icoana devine o confirmare mai mult a **misterului kenozei** devine ca mijloc paradoxal de realizare a teoriei umane a îndumnezeirii.

În altă ordine de idei, mă gândeam în aceste vremuri, la modul în care istoria este ciclică, la felul în care ea se repetă, fiindcă, iată, asistăm la pervertirea unora dintre noi cu maladia iconoclasmului (unul modern, contemporan, de această dată) care evidențiază Icoana ca fiind un instrument al stressului și al discriminării și care, în consecință, invocă

îndepărtarea și înlăturarea acesteia din preajma copiilor noștrii căci ar putea fi contaminați de duhul îndoctrinării, te pomenești, și de cel al bigotismului ori al pietismului!... Și acest fapt ar fi în opoziție cu icoana modernă a televizorului sau a calculatorului, nu?!...

Am senzația tot mai pregnantă că spiritul cel autentic cu toate ale sale, incomodează și deranjează pe unii, deoarece constituie o realitate existențială, puternică și cât se poate de compactă, conținând niște precepte moral-creștine foarte clare și corect definite. Acest lucru estompează sau atenuază unora duhul lor foarte zdruncinat și de-a dreptul exhaustiv, ajungând (sărmanii) niște victime ce revendică „libertatea de conștiință” care, chipurile, ar fi înrobită de icoanele, slujbele ori simbolurile Creștinismului sau, de ce nu, și ale altor religii!... Cred că, în primul rând, unii ca aceștia sunt victimele secularizării, sau nostalgicii vremurilor prigonitoare împotriva Bisericii, ori sclavii propriei lor conștiințe lipsită de o articulare spirituală autentică!... Se ignoră însă, următorul aspect, și anume că: libertatea de conștiință înseamnă (și) respectarea libertății conștiinței semenului, mai cu seamă în cazul în care, această conștiință – care agreează, ba chiar apără existența Icoanei, lucrează în majoritatea covârșitoare a membrilor acestei țări!... Suntem într-un tot de acord cu respectarea drepturilor unei minorități – fie și aceea a iconoclaștilor, dar aceștia să nu uite totuși faptul, că în spiritul reciprocității, trebuie aplicată și vice-versa, în caz contrar, vom vorbi într-adevăr, de discriminare!...

O altă problemă este aceea a apariției unui precedent destul de primejdios, așa încât ne întrebăm și chiar așteptăm cu înfrigurare să vedem ce va mai urma: Cine, de unde (de nicăieri și de aiurea), cu ce petiții, reclamații, idei și soluții năstrușnice va mai veni, pentru că mintea (și conștiința în virtutea libertății de expresie) lucrează, mai cu seamă într-un stat democratic ca acesta unde, culmea, este invocată discriminarea în condițiile în care alții ne laudă sau poate, chiar ne acuză de prea multă toleranță!... Prin urmare, ni se cere să refuzăm și să renunțăm la Chipul lui Hristos din Icoană. Oare se dorește cumva, să se ajungă și la respingerea Chipului Hristic din om?... Știm cu toții că asemenea încercări s-au mai făcut în istoria (chiar recentă) a poporului nostru, așa încât ar trebui să dispunem de o oarecare experiență și imunitate!... Și mai cunoaștem un lucru, și anume că: atunci când vrei să faci pe victima sau pe eroul cuiva, se impune existența și enunțarea unor dovezi, a unor probe, ori eu nu am văzut și nu am cunoscut, la noi în ultimii 17 ani, de exemplu, nici o victimă a vreunei icoane, în schimb oameni care au primit daruri și multe binefaceri de la Hristos Domnul prin intermediul rugăciunilor făcute la Icoana Sa, am cunoscut și cunosc foarte mulți, inclusiv copii; așa încât cu toți aceștia ce facem acum, îi trecem așa, cu vederea, fără să-i întrebăm și pe ei ceva?... De fapt acești iconoclaști contemporani au întrebat ei pe cineva, ceva?!... În această direcție, autorul lucrării de față aduce foarte multe argumente pertinente, în sprijinul efectului și a consecințelor pozitive sau benefice a prezenței și existenței icoanelor în casele noastre, abordând toate laturile și aspectele folositoare și sfințitoare ale acestora, pentru noi oamenii!...

Remarcăm și constatăm cu indignare și stupeoare că este invocată adeseori, filozofia absurdului, și că se urmărește chiar impunerea unei evidențe și a unei realități a absurdului, până la ajungerea tocmai la culmile acestuia!... Oricum, cu teoria imposibilului care poate deveni posibil oriunde și oricum, ne-am obișnuit deja, astfel încât de ce nu ne-am putea acomoda și cu absurdul ca fiind o normă și o componentă

firească și chiar indispensabilă vieții noastre, ajungând să zicem „răului bine și binelui rău”, căci și această problemă (a icoanelor) face parte tot din categoria lucrurilor ce au fost răsturnate, din punct de vedere axiologic; drept pentru care într-adevăr, volumul de față are un caracter profund apărător, mărturisitor și misionar, căci dacă „noi nu vom vorbi, atunci pietrele vor striga”!...

De aceea, pentru toate acestea noi trebuie să-i mulțumim lui Dumnezeu, odată pentru faptul că ne trezește la realitate și ne invită la trezvie, scoțându-ne din ispita și din păcatul triumfalismului ori al autosuficienței, iar în al doilea rând pentru că ne dă atâtea prilejuri de cultivare și chiar de înmulțire a conștiinței apologetice în vederea (re)activării laturii mărturisitoare și misionare, toate cu scopul dobândirii mântuirii noastre în Împărăția Cerurilor – unde nu vom mai avea nevoie de icoane fiindcă îi vom vedea pe toți cei reprezentați în ele față către față!... Să dea Dumnezeu să putem să le primim pe toate cu bucurie, cu folos duhovnicesc și cu smerenie și să îndrăznim înainte cu Mântuitorul, căci „El a biruit lumea” păcatelor, inclusiv cea a iconoclaștilor, pentru care suntem datori să ne rugăm, chiar la icoanele și la slujbele pe care ei le resping și ză zicem cu toții: „Iartă-i, Doamne că nu știu ce fac!” sau: „Nu le socoti lor păcatul acesta”...

Drd. Stelian Gomboș.